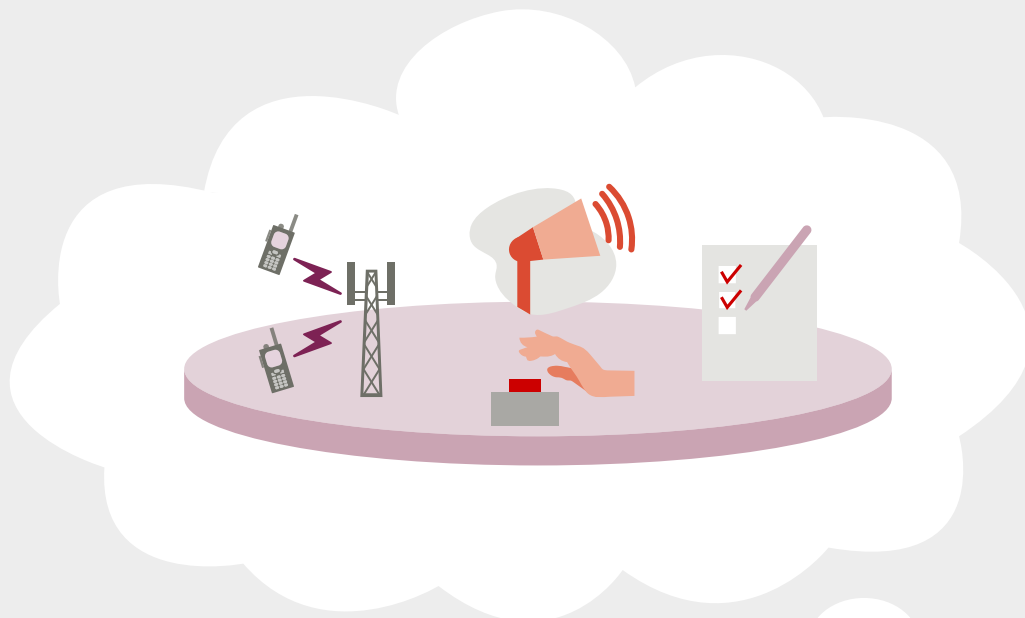

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

ÖVNINGSVÄGLEDNING

Metodhäfte – Funktionsövningar

Övningsvägledning
Metodhäfte – Funktionsövningar

© Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Produktion: Advant

Publikationsnummer: MSB2288 – december 2023

Tidigare utgiven: december 2016

ISBN: 978-91-7927-449-8

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte	4
1.2 Läsanvisningar	5
Del I – Formatet funktionsövning	6
2. Formatet funktionsövning	7
2.1 Vad är en funktionsövning?	7
2.2 Att välja övningsformat	7
2.3 Syftet med funktionsövningar	8
2.4 Olika sätt att genomföra funktionsövningar	9
2.5 Att kombinera övningsformat	11
Del II – Planeringsprocessen	14
3. Planeringsprocessen	15
3.1 Uppdrag och förplanering	16
3.2 Planeringsorganisation och roller	16
3.3 Planeringsmöten	17
3.4 Övningsdokumentation	17
4. Syfte och mål	18
4.1 Syfte	18
4.2 Mål	19
5. Scenarioarbete	21
5.1 Scenariots delar	21
5.2 Scenario vid funktionsövningar	22
Del III – Övningens genomförande	24
6. Övningens genomförande	25
6.1 Praktiska tips	25
Del IV – Övningsutvärdering och erfarenhetshantering vid övning	28
7. Utvärdering av övning	29
7.1 Styrkor, brister och utvecklingsområden	29
7.2 Utvärderingsorganisation	30
7.3 Insamling av underlag till utvärderingen	31
8. Erfarenhetshantering vid övning	32

1. Inledning

1.1 Syfte

MSB:s övningsvägledning syftar till att ge stöd för beslut om planering, genomförande och utvärdering av en samverkansövning samt stöd i valet av metod. Vägledningen är övergripande och ska vara enkel att följa. Utöver Grundboken hänvisas för fördjupning till respektive metodhäfte, ytterligare metodstöd på MSB:s hemsida samt till MSB:s kurser om planering, genomförande och utvärdering av övningar.

Syftet med Övningsvägledningen (grundbok och metodhäften) är att

- vara en inspirationskälla och ett stöd för dem som ska besluta om en övning i egen organisation eller tillsammans med andra aktörer i en samverkansövning
- vara en inspirationskälla och ett stöd för dem som ska planera, genomföra och utvärdera en övning i egen organisation eller tillsammans med andra aktörer i en samverkansövning
- vara normgivande vad gäller nomenklatur och metodik inom planering, genomförande och utvärdering av samverkansövningar.

Syftet med detta metodhäfte är att utgöra ett stöd för dem som ska leda eller delta i planering, genomförande och utvärdering av funktionsövningar, antingen i egen organisation eller tillsammans med andra aktörer.

1.2 Läsanvisningar

Grundbok: Introduktion till och grunder i övningsplanering

Metodhäfte 1: Simuleringsövning med motspel

Metodhäfte 2: Övning med fältenheter

Metodhäfte 3: Seminarieövning

Metodhäfte 4: Lokal övningsledare

Metodhäfte 5: Funktionsövningar

Metodhäfte 6: Utvärdering av övning

Grundboken berör framför allt de generella aspekterna och i metodhäftena tas de mer specifika företeelserna upp kopplade till respektive format och ämne.

Grundboken bör läsas igenom före metodhäftena för att få en övergripande förståelse för övningsprocessen samt för syfte, mål och val av övningsformat.

Metodhäftet behöver inte läsas från pärm till pärm, utan kan också fungera som ett uppslagsverk utifrån specifika ämnen eller aktiviteter under processen.

I detta metodhäfte beskrivs vad funktionsövningar är och hur de kan planeras, genomföras och utvärderas. Lästips utöver Grundboken är Metodhäfte Lokal övningsledare och Metodhäfte Utvärdering av övning.

På MSB:s hemsida finns webbkurser om civil beredskap och övningsverksamhet som med fördel kan göras inför uppdraget att planera, genomföra och utvärdera en samverkansövning. Det finns även färdiga övningspaket, t.ex. "Öva enkelt!", som kan göras som en praktisk tillämpning av detta metodhäfte.

Del I – Formatet funktionsövning

2. Formatet funktionsövning

2.1 Vad är en funktionsövning?

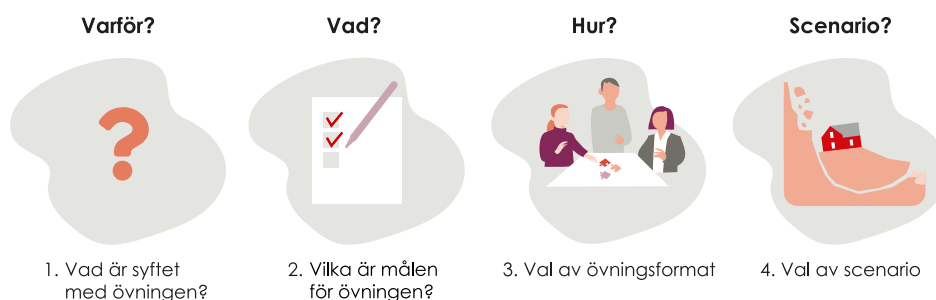
Funktionsövningar är ett samlingsbegrepp för övningar som prövar en eller flera funktioner hos en aktör eller funktioner som flera aktörer är berörda av. Funktionsövningar kan innehålla enklare moment inom egen organisation, eller mer komplexa moment tillsammans med andra aktörer i en samverkansövning.

Funktioner som provas kan röra både teknik, organisation och specifika förmågor. Funktionsövningar kännetecknas ofta av att deltagarna praktiskt genomför ett eller flera moment som ingår i till exempel en beredskapsplan eller liknande.

Funktionsövningar i sig är ofta inte särskilt resurskrävande, vare sig i planering, genomförande eller utvärdering. Funktionsövningar kan genomföras separat eller som en del inför en större övning, främst simuleringsövning med motspel eller övning med fältenheter. I de två sistnämnda fallen planeras de med fördel inom ramen för den ordinarie övningsplaneringsorganisationen, kanske som en egen planeringsgrupp, arbetsgrupp eller delprojekt.

2.2 Att välja övningsformat

I Övningsvägledningens grundbok beskrivs hur övningar tar sin utgångspunkt i vilken förmåga som behövs, oavsett händelse eller scenario. Det innebär att frågan om varför övningen ska genomföras och vad som ska övas (syfte och mål) kommer före hur det ska göras (övningsformat och scenario). Innan man kommit till valet av övningsformat bör alltså stegen i figuren nedan följas där syfte och mål med övningen behöver vara definierade innan val av övningsformat.

2.3 Syftet med funktionsövningar

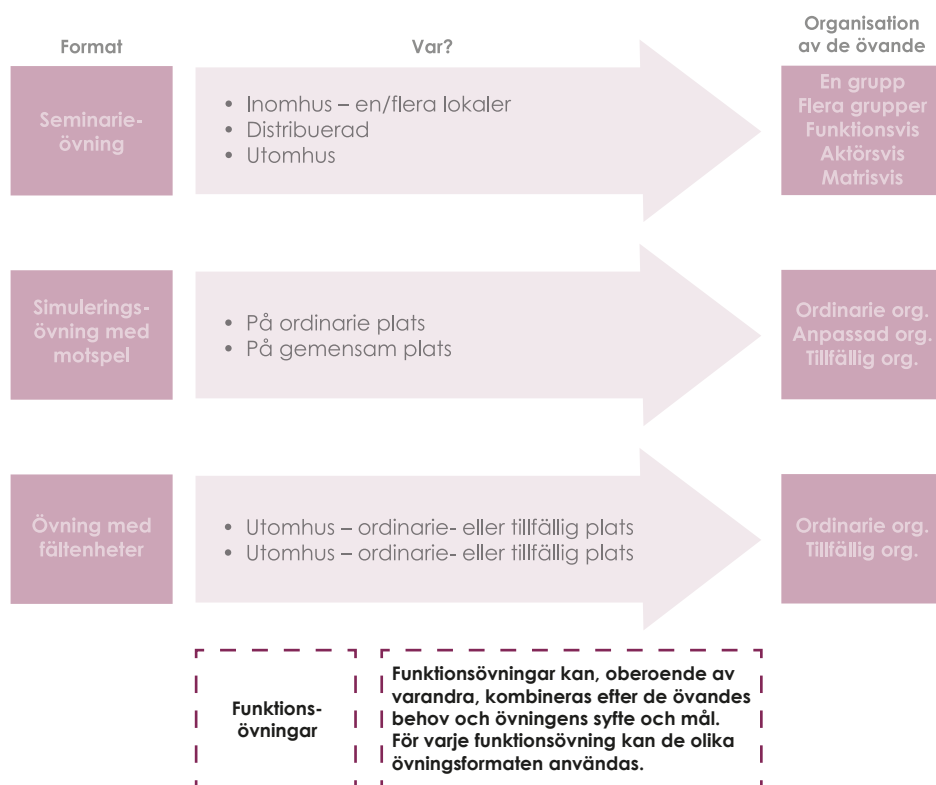
Funktionsövningens syfte är att pröva förmågor inom en viss funktion, moment eller ett avgränsat område som behövs i arbetet med hantering av samhällsstörningar från fred till krig. Funktionsövningar fungerar även bra som förberedelse inför andra mer komplexa eller omfattande övningar.

Syftet med en funktionsövning kan t.ex. vara att

- pröva larmplaner
- pröva uppstart av olika funktioner eller hela staber
- pröva sambandssystem
- pröva ny metodik i arbetet, till exempel stabsarbete
- pröva enskilda arbetsmoment som ingår i ett större sammanhang
- pröva beslutsprocesser inom och mellan organisationer
- pröva delmängder (tydligt avgränsade delar) av en plan, funktion eller teknik
- pröva checklistor ur en beredskapsplan eller liknande.

2.4 Olika sätt att genomföra funktionsövningar

Exempel på funktionsövningar

Detta metodhäfte kommer att beskriva fem olika slags funktionsövningar:

- larmövning
- startövning
- sambandsövning
- stabsövning
- momentövning.

Larmövning

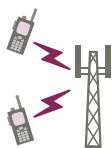
Den vanligaste funktionsövningen är troligtvis larmövningen. Den kan genomföras som en egen övningsaktivitet, men kan även utgöra startskottet för andra övningsformat. En larmövning kan genomföras för att pröva en aktörsgemensam larmlista, till exempel SOS Alarm larmar enligt larmplan för kärnteknisk olycka. Den interna larmhanteringen kan också övas, till exempel ett sjukhus som höjer sin beredskap och larmar sin personal genom ett eget larmsystem.

Startövning

En startövning kan vara en naturlig fortsättning på en larmövning. Den inlarmade personalen beger sig då till ledningsplatsen. Efter upprop av stabschefen kan ledningsplatsen möbleras och tekniska hjälpmedel aktiveras. Övningen kan avslutas med en gemensam stabsorientering.

En annan form av startövning kan genomföras med fältenheter, till exempel räddningstjänst. Räddningsstyrkan larmas till en händelse. Vid framkomsten ska den skapa sig en bild över händelsen, fatta de inledande besluten samt identifiera behovet av samverkan. Därefter avbryts övningen.

Sambandsövning

Sambandsövning kan ses som ett samlingsbegrepp när övningen handlar om att upprätta samband genom ett tekniskt system för analog eller digital kommunikation.

Sambandsprov är en vanlig funktionsövning som i princip går ut på att upprätta en förbindelse mellan två tekniska utrustningar. Det kan röra sig om vanlig telefoni, Rakel, e-post eller krypterade sambandsmedel för att dela säkerhetsskyddsklassificerad information. Ett sambandsprov via Rakel kan t.ex. genomföras genom att en person gör ett upprop på en förutbestämd talgrupp. Efter uppropet uppmanas deltagarna att byta till en annan talgrupp och därefter genomförs uppropet på nytt.

Ett annat exempel kan vara en signalskyddsövning. En sådan övning kan gå ut på att signalskyddsutbildade medarbetare ska ta emot nya signalskyddsnycklar och ladda in dem i aktörens kryptosambandsmedel (signalskyddssystem). Därefter görs ett sambandsprov med andra aktörer (som även de laddat med samma signalskyddsnycklar).

Ett tredje exempel kan vara övningar i ett specifikt tekniskt system eller program, till exempel i WIS¹ eller Lupp². Övningen genomförs så att operatörerna löser ett antal uppgifter enligt ett schema. Dessa kan gå ut på att tillföra information till systemet eller söka information i systemet. Syftet kan vara att öka operatörernas färdighet.

---

1. Webbaserat informationssystem.

2. Lupp är ett program för ledning och uppföljning av räddningsinsatser.

Stabsövning

En stabsövning kan till flera delar likna en simuleringsövning med motspel. Övningen kan genomföras just som en simuleringsövning med motspel, men med endast en stab som övar och ett begränsat motspel i en intilliggande lokal. Övningen kan hålla ett lägre tempo för att staben ska få möjlighet att utföra olika moment, till exempel en stabsorientering eller framtagandet av en lägesbild. Övningsledaren kan också bryta övningen och göra om ett moment.

Syftet med en stabsövning kan vara att pröva en ny funktionsindelning, en ny rutin eller ett förändrat arbetssätt.

Momentövning

En momentövning kan ses som ett samlingsnamn för de funktionsövningar som inte ryms i de fyra första. Syftet med en momentövning kan vara att öva en tydligt avgränsad del i en händelsekedja, till exempel en samverkanskonferens via Rakel, eller upprättandet av samlingsplats för skadade. Momentövningar kan genomföras flera gånger med olika målgrupper och med mindre justeringar i scenariot. Momentövningar genomförs ofta som förberedelser inför andra, mer omfattande övningar.

Ett annat sätt att lägga upp en momentövning på är att använda sig av ett stationssystem. Deltagande aktörer roterar då mellan de olika stationerna och genomför de olika momenten.

2.5 Att kombinera övningsformat

Funktionsövning inför en seminarieövning

Funktionsövningar i samband med en seminarieövning är inte så vanliga. Däremot kan en aktör förbereda sig inför en seminarieövning genom att genomföra egna funktionsövningar inom ramen för den kommande seminarieövningens kunskapsområde, ämne eller scenario.

Ett annat alternativ kan vara att inleda en seminarieövning med en larmövning som innehåller själva kallelsen till seminarieövningen. Vid ett sådant upplägg är det viktigt att deltagarna känt till seminarieövningen i förväg, men själva larmövningen kan genomföras oanmäld.

Exempel:

Ett av kommunens verksamhetsställen ska pröva larmplanen för delar av verksamheten i samband med en viss händelse:

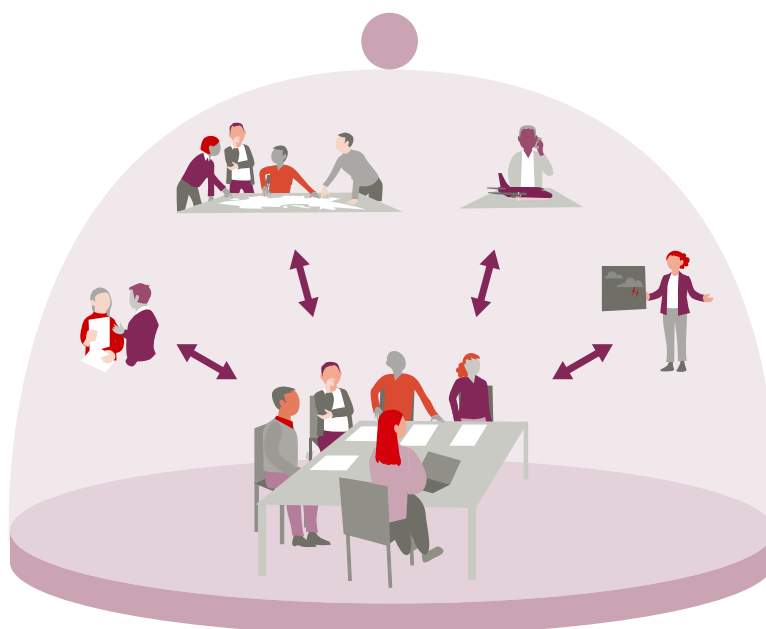
”I samband med ett gasolläckage i biogasanläggningen har ett drivande gasmoln bildats.”

Här använder man sig av en funktionsövning för att kontrollera larmlistan och att rätt personer larmas och inställer sig på rätt plats med rätt utrustning.

En seminarieövning kan vara ett bra sätt att följa upp larmövningen genom att spela upp ett scenario där de inkallade får redogöra för order och åtgärder i det fortsatta arbetet.

Seminarieövningen bidrar då till att visa om larmlistan innehåller adekvata uppgifter.

Funktionsövning inför en simuleringsövning med motspel

Funktionsövningar som en del av, eller som förberedelser inför en simuleringsövning med motspel är vanligt förekommande. Behållningen av en simuleringsövning med motspel ökar om aktörerna förberett sig inför övningen genom att ha genomfört egna funktionsövningar. Dessa kan främst genomföras som startövningar och stabsövningar, men även i kombination med utbildningsinsatser.

Stabsövningar kan hållas för delar av staben i olika omgångar för att sedan övergå i att öva olika processer i staben, till exempel arbetet med samlade lägesbilder, arbetet med förstärkningsresurser eller kommunikationssamordning. Som en sista funktionsövning kan hela staben öva under några timmar med stöd av ett begränsat motspel som befinner sig i en angränsande lokal.

Om en simuleringsövning med motspel inte syftar till att pröva exempelvis en larmfas, kan denna del ändå övas genom att en larmövning hålls dagen innan. Aktörerna larmas enligt gällande larmplan och efter att de har kvitterat larmet avbryts övningen.

Funktionsövning inför en övning med fältenheter

I samband med uppstarten av en övning med fältenheter kan aktörernas fältenheter vara placerade på andra utgångsplatser än de normalt befinner sig på. Syftet med detta kan vara att slippa långa framkörningstider. Själva utlarmningen kan genomföras som en funktionsövning genom att samtliga enheter larmas enligt sina ordinarie larmrutiner. Detta moment genomförs då som en funktionsövning innan själva övningen med fältenheter äger rum.

Även andra moment som kommer att ingå i övningen med fältenheter kan med fördel övas som funktionsövningar innan själva övningen med fältenheter äger rum.

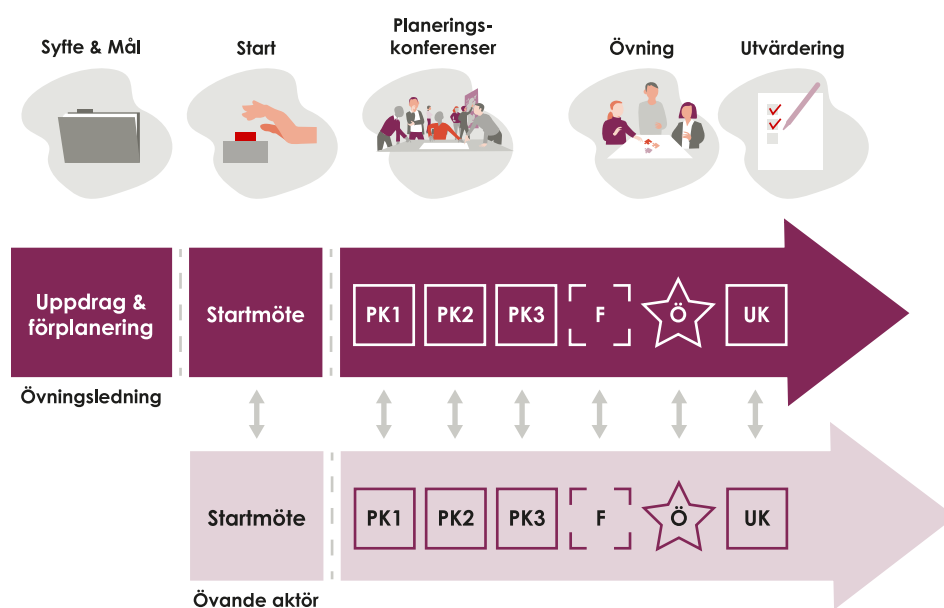
Del II – Planerings- processen

3. Planeringsprocessen

I Övningsvägledningens grundbok beskrivs MSB:s övningsplaneringsprocess som används för planering av samverkansövningar oavsett övningsformat. Där används två pilar för att illustrera dels det som pågår i övningsledningen, dels den process som pågår hos de deltagande övande aktörerna. Dessa två pilar är mycket nära sammankopplade, men har delvis olika arbetsuppgifter.

I detta avsnitt beskrivs de delar i övningsplaneringsprocessen som är specifika för en funktionsövning.

Figur 1. MSB:s övningsplaneringsprocess illustreras av två parallella planeringspilar.

Att tänka på:

Även om en funktionsövning har en begränsad planeringsprocess kan övningsplaneringsprocessen för övriga övningsformat användas, om än med vissa anpassningar. Alla planeringsaktiviteter behöver kanske inte genomföras, men oavsett planeringsprocessens omfattning bör de olika aktiviteterna utföras i en viss ordning.

3.1 Uppdrag och förplanering

Det är i denna fas som det viktiga förarbetet görs som kommer att ligga till grund för att komma fram till vilket eller vilka övningsformat som övningen kommer att ha.

I uppdraget bör det finnas en tydlig beskrivning av till exempel

- övergripande syfte
- när övningen ska genomföras
- ungefär vilka funktioner eller aktörer som behöver delta och hur övningen ska planeras och förankras hos dessa
- resursramar, både ekonomiska och personella för planering, genomförande och utvärdering
- syftet med utvärderingen och vad som ska levereras
- ansvarig för erfarenhetshandlingen
- ev. inriktning för informationssäkerhet
- när olika delar ska vara färdiga och återrapporteras till beställaren.

3.2 Planeringsorganisation och roller

En funktionsövning tar vanligtvis inte lika lång tid att planera som övningar i ett mer komplext övningsformat, men bör ändå planeras i en viss ordning och i någon slags organisation. Planeringstiden beror på funktionsövningens komplexitet, t.ex. hur många personer eller aktörer som behöver delta i planeringsarbetet, övningens omfattning, vilken slags funktion som ska prövas osv.

Genomförs funktionsövningen fristående behöver man en planeringsfunktion snarare än en planeringsorganisation. En övningsledare kan då planera och genomföra övningen och antingen själv fungera som utvärderingsledare eller ha en separat resurs för utvärderingen.

Om funktionsövningen ingår som en del i en större övning är det lämpligt att uppdraget formuleras i övningsledningen och lämnas till en särskild arbetsgrupp eller delprojekt, det vill säga en planeringsgrupp som ansvarar för funktionsövningen.

Beroende på övningens omfattning får därefter ytterligare personal och kompetens tillföras efter behov. Som vid alla former av övningar är det ändå ett antal aktiviteter som behöver utföras i planeringsprocessen, till exempel att formulera syfte och mål, utarbeta ett scenario samt detaljplanera övningens genomförande och utvärdering.

Om övningen genomförs med flera aktörer eller med flera olika delar inom en och samma organisation, kan det vara klokt att utse lokala övningsledare (LÖL) och lokala utvärderare (LU) och låta dem delta i planeringsarbetet.

3.3 Planeringsmöten

Ett startmöte bör genomföras för att ge grundläggande ingångsvärden om övningen och att marknadsföra den för de funktioner eller aktörer som ska delta och övas. Därefter kan planeringsprocessens planeringskonferenser genomföras som mer konkreta arbetsmöten, och vid behov slås ihop. Planeringskonferens 1 (PK1) har fokus på målarbetet, planeringskonferens 2 (PK2) på scenarioarbetet och planeringskonferens 3 (PK3) syftar till att gå igenom de sista detaljerna inför övningens genomförande.

3.4 Övningsdokumentation

De dokument som övningsledningen tar fram under planeringsprocessen och de olika dokumentens målgrupp beskrivs i Övningsvägledningens grundbok kapitel 10 och i Metodhäfte Lokal övningsledare kapitel 5.

I detta avsnitt kommenteras de dokument som kan tas fram inför en funktionsövning.

Behovet av dokumentation inför en funktionsövning kan vara begränsat och kan bestå av enklare PM. Dock rekommenderas att två grundläggande dokument upprättas, nämligen Övningsbestämmelser och Övningsledningsbestämmelser. Även Utvärderingsbestämmelser är bra att ta fram. I en enklare övning kan också utvärdering vara en rubrik i Övningsbestämmelser och Övningsledningsbestämmelser. Dokumentationen för en stabsövning kan bli mer omfattande och beskrivs utförligare i Metodhäfte Simuleringsövning med motspel.

Övningsbestämmelser

I detta dokument samlas all information om övningen som ska vara tillgänglig för alla, framförallt för de övande. Dokumentet kan kompletteras med bilagor i form av till exempel sambandskatalog.

Rubriker i dokumentet kan vara

- syfte och mål
- tider och aktiviteter under genomförandet
- scenario
- övningslogistik
- utvärdering
- ev. tekniska system.

Övningsledningsbestämmelser

I detta dokument samlas all information om övningen som enbart ska vara tillgänglig för övningsledningen. Rubrikerna är i stort desamma som i Övningsbestämmelser, men här ges mer information och detaljer som endast övningsledningen behöver känna till.

4. Syfte och mål

Läsanvisning:

I Övningsvägledningens grundbok, kapitel 5, finns en generell beskrivning av syfte och målarbete inför en samverkansövning och i Metodhäfte Utvärdering av övning ges mer detaljer. I detta metodhäfte beskrivs det som är specifikt för en funktionsövning.

Även vid funktionsövningar, som i sin omfattning kan vara enklare, är det viktigt att formulera övergripande syfte och mål. Vid en fristående funktionsövning formuleras egna mål. Om funktionsövningen är en del i en större övning kan det vara lämpligt att minst ett av de aktörsgemensamma målen riktas mot funktionsövningen, varefter det även går att formulera aktörsspecifika mål.

4.1 Syfte

Det övergripande syftet för en övning beskriver varför övningen ska genomföras. Olika övningsformat är lämpliga för olika syften. Det övergripande syftet behöver därför formuleras innan övningsformatet väljs.

Exempel på övergripande syfte vid en larmövning:

Pröva den nya larmplanen och bekräfta dess funktionalitet.

Exempel på övergripande syfte vid en startövning:

Krisledningsstaben ska bli förtrogna med ledningsplatsen, dess möblering och teknikstöd.

Exempel på övergripande syfte vid en sambandsövning:

Pröva upprättande av samband med kryptosambandsmedel samt föreslå förbättringar.

Exempel på övergripande syfte vid en stabsövning:

Öka stabens färdighet i att arbeta i stab samt klargöra rollfördelningen mellan stabens olika funktioner.

4.2 Mål

Målen för en övning anger vad det är man ska ta reda på, dvs. vad förmågan är. Även om funktionsövningar i regel är enklare bör det formuleras ett eller flera mål för att kunna utvärdera övningen. Om flera aktörer deltar i funktionsövningen tas både aktörsgemensamma och aktörsspecifika mål fram.

Indikatorer

Eftersom funktionsövningar medger att en viss funktion, förmåga eller agerande demonstreras så kan indikatorer tas fram. En indikator anger (indikerar) att en viss förmåga demonstreras under övningen, t.ex. genom aktiviteter, den tid de tar och/eller deras utfall. Indikatorer används för att ta reda på observerbara data (ja/nej-svar) eller mängddata som kan mätas i form av tider, antal eller procentsatser. Om flera aktörer deltar i funktionsövningen tas både aktörsgemensamma och aktörsspecifika indikatorer fram.

Exempel på aktörsgemensamt mål och indikatorer vid en larmövning:

Aktörerna har förmåga att ta emot larm och vidta inledande åtgärder enligt plan.

- ✓ Aktörerna kvitterar larmet inom 15 minuter.
- ✓ Aktörerna aktiverar en krisledande funktion inom 60 minuter.
- ✓ Ett första samverkansmöte genomförs inom 120 minuter.

Exempel på aktörsspecifikt mål och indikatorer vid en startövning:

Stabens medlemmar har god förmåga att möblera ledningsplatsen och påbörja arbetet med en lägesbild.

- ✓ Möbleringen påbörjas senast 5 minuter efter att den första personen kommer till ledningsplatsen.
- ✓ Möbleringen är färdig senast 40 minuter efter att den påbörjats.
- ✓ Arbetet med att ta fram underlag till lägesbilden sker parallellt med möbleringen.
- ✓ En första lägesbild presenteras visuellt inom 60 minuter.

Exempel på aktörsgemensamt mål och indikatorer vid en sambandsövning:

Radiooperatörerna har grundläggande förmåga att hantera sin Rakelmobil.

- ✓ Kan genomföra ett individsamtal till ledningsplatsens Rakelmobil.
- ✓ Kan upprätta en tillfällig s.k. scanningslista.
- ✓ Kan skifta talgrupper.
- ✓ Kan agera när en talgrupp är upptagen.
- ✓ Kan skifta mellan DMO (s.k. direktläge) och TMO (s.k. nätläge).

Exempel på aktörsspecifikt mål och indikatorer vid en stabsövning:

Aktören har grundläggande förmåga att ta fram en stabsarbetsplan.

- ✓ Stabsarbetsplanen följer mallen i krisledningsplanen.
- ✓ Stabens olika funktioner bidrar med underlag till stabsarbetsplanen.
- ✓ Stabschefen leder på ett tydligt sätt arbetet med att ta fram stabsarbetsplanen.

Utvärderingsfrågor

De svar som indikatorerna ger, oftast ja eller nej, är i regel inte tillräckliga för att fånga, beskriva och förklara agerandet utifrån målen, eller att hitta brister och förklaringar till varför de uppstod. För att kunna lära och utvecklas när det inte gick som det var tänkt, t.ex. utifrån att en plan skulle prövas, kan utvärderingsfrågor användas som ett komplement till indikatorer. Utvärderingsfrågor fångar agerandet utifrån målet och indikatorn och används i utvärderingen för att kunna beskriva och förklara hur det gick och varför det blev så, dvs. ett underlag för att senare kunna åtgärda de identifierade bristerna.

Exempel på utvärderingsfrågor för funktionsövningar utifrån två av målen och dess indikatorer ovan:

Aktörerna har förmåga att ta emot larm och vidta inledande åtgärder enligt plan.

- ✓ Aktörerna kvitterar larmet inom 15 minuter (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Vad kunde gjorts annorlunda?
- ✓ Aktörerna aktiverar en krisledande funktion inom 60 minuter (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Vad kunde gjorts annorlunda?
- ✓ Ett första samverkansmöte genomförs inom 120 minuter (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Vad kunde gjorts annorlunda?

Aktören har grundläggande förmåga att ta fram en stabsarbetsplan.

- ✓ Stabsarbetsplanen följer mallen i krisledningsplanen (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Hur såg stabsarbetsplanen ut istället?
- ✓ Stabens olika funktioner bidrar med underlag till stabsarbetsplanen (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Varifrån kom underlag till stabsarbetsplanen istället?
- ✓ Stabschefen leder på ett tydligt sätt arbetet med att ta fram stabsarbetsplanen (ja/nej)
  - Om nej, vad var anledningen?
  - Vem ledde arbetet istället?

5. Scenarioarbete

Läsanvisning:

I Övningsvägledningens grundbok, kapitel 11, finns en generell beskrivning av scenariots delar och det arbete som behöver göras för att ta fram dessa. Oavsett vilka målen för en övning är och övningens format, behövs något slags scenario. Mängden information i scenariot kan variera. I detta metodhäfte beskrivs det som är specifikt för en funktionsövning.

När det övergripande syftet med övningen och de aktörsgemensamma målen är fastställda och övningsformatet är bestämt är det dags att arbeta med övningens scenario. Scenariot i en funktionsövning har ofta en begränsad betydelse för övningens genomförande. Scenarioarbetet blir därför också begränsat. I texten nedan beskrivs hur scenariot kan läggas upp för olika former av funktionsövningar.

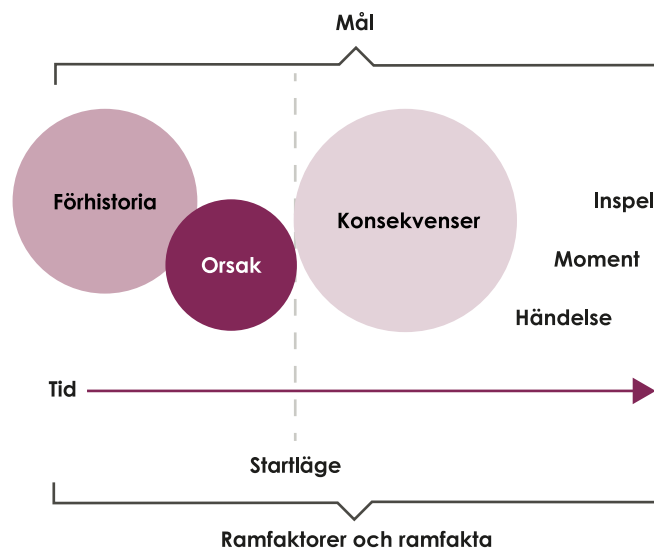
5.1 Scenariots delar

Scenariots delar beskrivs i Övningsvägledningens grundbok och delas upp i

- förhistoria
- orsaker och konsekvenser
- ramfaktorer och ramfakta
- händelse, moment och inspel.

Utredningar och rapporter efter inträffade händelser kan vara en god inspirationskälla i scenarioarbetet.

Figur 2. Scenariots olika beståndsdelar.

5.2 Scenario vid funktionsövningar

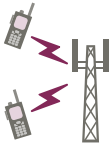
Larmövning

Vid en larmövning är scenariot ofta utan betydelse, såvida inte larmplanen är specifik för en viss händelse. Det viktiga är att själva larmet innehåller någon form av information av om en händelse. Förväntas den mottagande aktören vidta någon åtgärd med anledning av larmet behöver larminformationen vara mer utförlig. Arbetsinsatsen i framtagandet av scenariot bedöms som liten.

Startövning

Även vid en startövning är scenariot ofta av mindre betydelse om övningen begränsas till att starta upp tekniska system, möblera ledningsutrymme och samla personalen. Drivs övningen däremot till att skapa en första lägesbild eller hålla den första stabsorienteringen, behövs det ett scenario som de övande kan hämta information från för att lösa sina uppgifter. Arbetsinsatsen i framtagandet av scenariot kan därför variera.

Sambandsövning

En sambandsövning behöver troligtvis inget scenario, varför arbetsinsatsen bedöms som minimal. Däremot krävs en del arbete för att formulera vilka praktiska uppgifter som de övande ska utföra under övningen.

Stabsövning

En stabsövning kan många gånger jämföras med en simuleringsövning med motspel och kräver ett mer omfattande scenarioarbete där scenariots olika delar behöver skapas. Arbetet beskrivs utförligare i Metodhäfte Simuleringsövning med motspel och upprepas inte i detta häfte.

Momentövningar

Scenarioarbetet i en momentövning beror på övningens omfattning. I de flesta fall krävs ett begränsat scenario för att driva övningen framåt.

**Del III –
Övningens
genomförande**

6. Övningens genomförande

I detta kapitel ges en del praktiska tips kopplade till genomförandet av funktionsövningar, och i vissa fall även med koppling till planeringen.

6.1 Praktiska tips

Larmövning

Syftet med en larmövning är ofta att pröva en befintlig larmplan. Övningen behöver därför planeras så att den blir så lik verkligheten som möjligt. En inledande åtgärd i planeringen är därför att kontakta larmförmedlaren, i många fall SOS Alarm, och få med dem i övningsplaneringen.

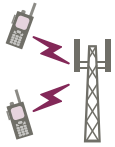
För att få full effekt av en larmövning och göra den utvärderingsbar är det viktigt att tänka på följande punkter:

- Övningen kan vara känd i förväg, preciserat till en tidpunkt, en veckodag eller till en vecka. Det går även att genomföra oannonserade larmövningar. Om övningen genomförs utanför ordinarie arbetstid kan detta medföra extra kostnader, vilket då måste beaktas.
- Utlarmande aktör måste använda den teknik och den mängd personal som skulle utföra larmningen i ett skarpt läge.
- Utlarmning måste ske till samtliga aktörer som ingår i larmplanen, oavsett om dessa valt att delta eller inte.
- Aktörerna får inte ange tillfälliga larmmottagare just för övningen, utan skarpa larmnummer måste användas. Av larmet måste framgå, förutom att det är en övning, även vilka åtgärder som larmmottagaren förväntas vidta.
- En revidering eller uppdatering av larmplanen kan med fördel ske före övningen och prövas under övningen. Utvärderingen ger sedan ytterligare underlag för revidering efter övningen.

Startövning

Startövningens syfte är ofta att vidta inledande åtgärder i en händelse. Av praktiska skäl kan det vara bra att lokaler, personal och ev. teknisk support är förbokade. Definiera också hur långt övningen ska drivas, till exempel fram till det att en första lägesbild är presenterad.

Sambandsövning

Vid en sambandsövning sitter ofta de övande på olika platser och ett syfte kan vara att just upprätta ett samband mellan aktörerna. Sambands- och kontaktuppgifter till de olika övningsdeltagarna måste då vara kända, antingen genom redan befintliga kontaktuppgifter eller genom att man upprättar en sambandskatalog specifikt för övningen. Övningen kan sedan bestå av ett antal uppgifter som ska lösas. Det kan också rekommenderas ett ”nödnummer” till någon i övningsledningen. Syftet med numret är att den som inte lyckas upprätta ett samband enligt planen ändå kan få stöd och hjälp så att övningen ändå kan fortsätta.

Stabsövning

Som tidigare nämnts utformas ofta stabsövningar på samma sätt som simuleringsövningar med motspel. Förutom lokaler för de övande krävs även ett motspel. Arbetet med att bygga upp ett motspel beskrivs utförligare i Metodhäfte Simuleringsövning med motspel och upprepas inte i detta metodhäfte.

Av praktiska skäl kan det även här vara bra att lokaler, personal och ev. teknisk support är förbokade. Logistik i form av fika kan också bidra till en bättre övning.

Momentövningar

En momentövning kan till exempel vara en samverkanskonferens via Rakel, eller upprättandet av samlingsplats för skadade. Det är svårt att beskriva ett exakt genomförande av en momentövning, då de kan ske på så många olika sätt. Beroende på övningens utformning går det att få fler tips i Metodhäfte Simuleringsövning med motspel och Metodhäfte Övning med fältenheter.

STABSARBETSPLAN

VAR? / VAD?	VEM?	HUR?	NÄR?
KONTAKTA MSB	FUNKTION L3 HSATS	VIA MSB TIB	INOM 1 TIMME
SAMVERK-KONFERENS	FUNKTION L9 SAMN.	VIA SKYPE	10+
ÄREBÄRER	FUNKTION L5 ANVARS	INTERNT	
ISF-ÅSTUD	FUNKTION L3 KAM	LÄMST	

**Del IV –
Övnings-
utvärdering
och erfarenhets-
hantering vid
övning**

7. Utvärdering av övning

Läsanvisning:

I Metodhäfte Utvärdering av övning beskrivs på en detaljerad nivå hur utvärderingar av samverkansövningar, oavsett övningsformat, planeras och genomförs. I detta avsnitt beskrivs det som är specifikt för funktionsövningar. I övriga delar hänvisas till Metodhäfte Utvärdering av övning.

Utvärderingen av en funktionsövning bör i första hand belysa måluppfyllnad och att kunna förklara varför ett mål inte uppfylldes, t.ex. genom utvärderingsfrågor som beskrevs i avsnitt 4.2. Även övningens genomförande, format och upplägg kan utvärderas, men det bör läggas separat i en utvärderingsrapport.

7.1 Styrkor, brister och utvecklingsområden

Slutsatserna från en övningsutvärdering ska vara grundade på den analys (bedömning) som gjorts och de ska vara spårbara tillbaka till insamlat underlag och ytterst till målen för övningen. Vi vill ta reda på hur det gick och varför det blev så. Slutsatserna ska bestå av styrkor (vad som fungerade bra) och brister (vad som fungerade mindre bra) samt utvecklingsområden (rekommendationer om vad som behöver utvecklas eller vidmakthållas). De beskrivna styrkorna och bristerna bör vara skarpa och tydliga, vilket underlättar vidare arbete med utvecklingsområden och åtgärder.

I funktionsövningar blir utvärderingen ofta mer förenklad än i andra övningsformat. Att ta fram ett utvärderingsresultat i funktionsövningar bör alltid göras även om det förmodligen görs lättare i t.ex. en larmövning än i en stabsövning. Att sträva efter att ta fram och presentera styrkor, brister och utvecklingsområden bör göras oavsett. Resultatet presenteras skriftligt i en utvärderingsrapport och delges även med fördel muntligt för att sprida kunskap om vad som ev. behöver utvecklas.

Tänk på att:

I sambandsövningar där man använder kryptosambandsmedel för att pröva funktionen att dela säkerhetsskyddsklassificerad information, t.ex. vid ett scenario av höjd beredskap, kan ett utvärderingsresultat med brister och utvecklingsområden visa på sårbarheter och kan därför behöva omfattas av sekretess.

7.2 Utvärderingsorganisation

Utvärderingsorganisationen anpassas efter vilken slags funktionsövning det är, de övandes organisation samt efter hur målen är formulerade. Om funktionsövningen ingår som en del i en större övning eller i en övningsserie är det viktigt att även funktionsövningen täcks in i planeringen av utvärderingen och att det finns resurser i utvärderingsorganisationen för att utvärdera även denna del.

Nedan ges exempel på hur utvärderingsorganisationen kan bemannas under olika funktionsövningar. I samtliga fall förutsätts att det finns en utvärderingsledare som ansvarar för utvärderingsarbetet. Notera dock att det i en enklare funktionsövning inom egen organisation kan vara övningsledaren som även har denna roll. Om flera aktörer deltar i funktionsövningen kan det även behövas lokala utvärderare (LU). Vid funktionsövningar med specifika system, expertområden eller liknande kan systemutvärderare (SU) bedöma måluppfyllelse utifrån sin expertis. I enklare funktionsövningar kan observationer för att bedöma måluppfyllnad även göras av lokala övningsledare (LÖL), som ändå bör vara på plats.

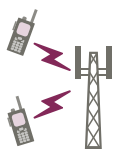
Larmövning

LU placerad hos de aktörer som tar emot larmet. Eventuellt en observatör hos den som förmedlar larmet, till exempel SOS Alarm.

Startövning

LU placerad i de lokaler där arbetet kommer att äga rum.

Sambandsövning

En eller flera SU som följer kommunikationen via medlyssning, ev. även LU hos de aktörer som deltar i övningen.

Stabsövning

En eller flera SU och/eller LU i stabens olika funktioner.

Momentövningar

En eller flera SU och/eller LU beroende på geografisk utspridning eller sakområde att utvärdera.

7.3 Insamling av underlag till utvärderingen

En funktionsövning genererar ofta ett begränsat utvärderingsunderlag, allt från en enklare checklista till mer utförligt material som beskriver hanteringen och agerandet under övningen. Nedan följer en kort beskrivning av vilket underlag som kan samlas in vid olika funktionsövningar. Underlaget kan kompletteras med utvärderingsenkäter, främst för att få synpunkter från de övande.

Exempel på utvärderingsunderlag vid en larmövning kan vara

- dokumentation från SOS Alarm
- loggbok från larmmottagare
- utvärderingsprotokoll för LÖL eller LU med indikatorer och utvärderingsfrågor
- utvärderingsenkät till de övande.

Exempel på utvärderingsunderlag vid en startövning kan vara

- utvärderingsprotokoll för LÖL eller LU med indikatorer och utvärderingsfrågor
- utvärderingsenkät till de övande.

Exempel på utvärderingsunderlag vid en sambandsövning kan vara

- inspelad radiotrafik, loggar, kvitton från mottagare etc.
- utvärderingsprotokoll för SU eller LU med indikatorer och utvärderingsfrågor
- praktiskt eller teoretiskt kunskapstest
- utvärderingsenkät till de övande.

Exempel på utvärderingsunderlag vid en stabsövning kan vara

- dagboksanteckningar i tekniska system, till exempel WIS
- lägesbildsdokumentation, mötesprotokoll etc.
- utvärderingsprotokoll för SU eller LU med indikatorer och utvärderingsfrågor
- utvärderingsenkät till de övande.

Exempel på utvärderingsunderlag vid en momentövning kan vara

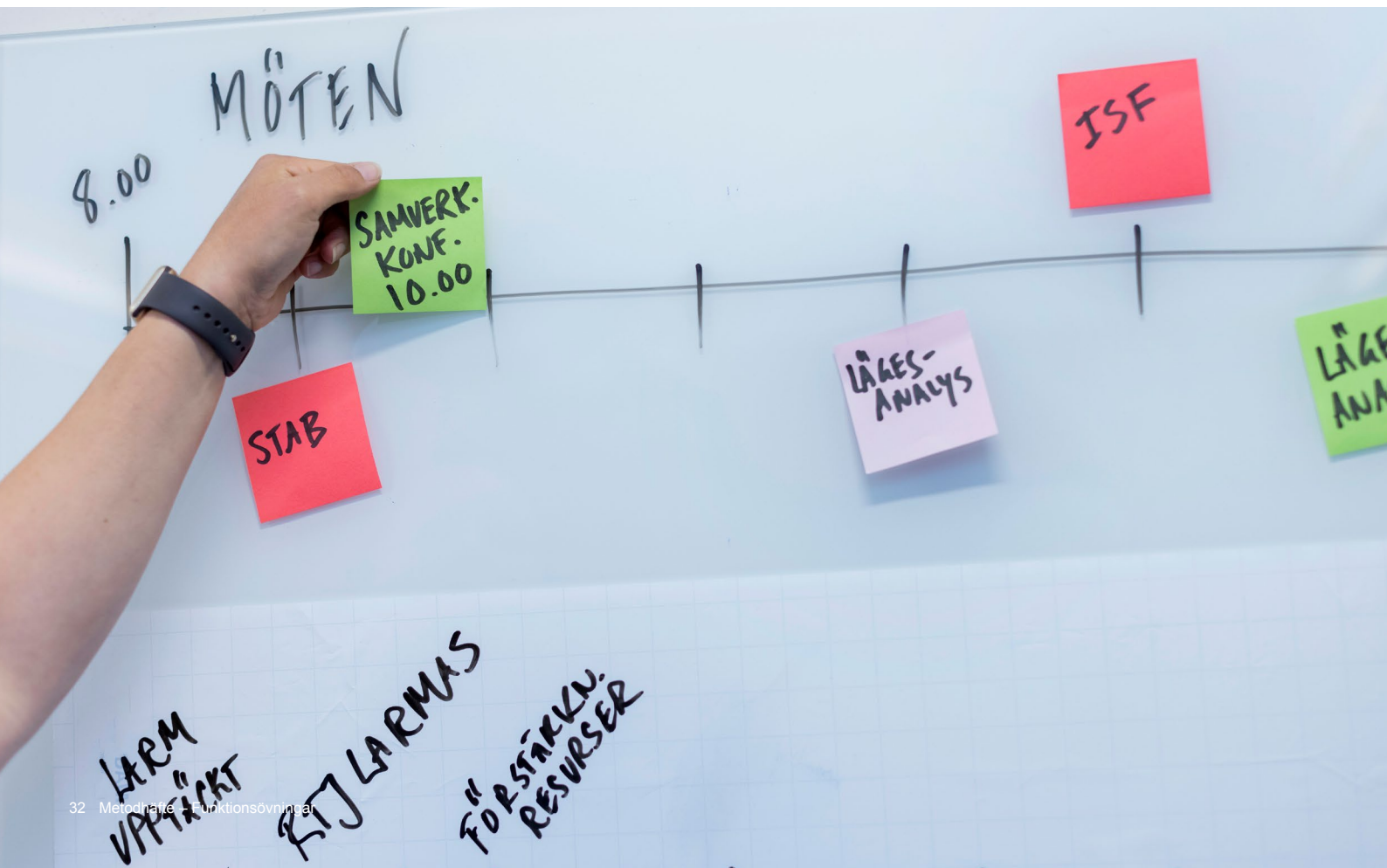
- dagboksanteckningar, loggar etc. från de övande
- utvärderingsprotokoll för SU eller LU med indikatorer och utvärderingsfrågor
- praktiskt eller teoretiskt kunskapstest
- utvärderingsenkät till de övande.

8. Erfarenhetshantering vid övning

Erfarenhetshantering vid övning innebär att utvärderingsresultatet och andra erfarenheter används på ett samlat och strukturerat sätt. Det kan vara för att tillföra kunskap, bidra till ett beslut eller vara underlag för handling. Syftet med erfarenhetshantering är att lärdomar från övningsutvärderingen ska få genomslag i de övande aktörernas verksamhet och i deras verksamhetsutveckling, t.ex. i form av åtgärdsplaner.

Typiska åtgärder efter en funktionsövning kan vara revidering av processer, rutiner, arbetssätt, planer etc. och utbildning.

Den genomförda funktionsövningen kommer också att vara en del i ett större sammanhang där aktörens fleråriga utbildnings- och övningsplan är en utgångspunkt. Fler utbildningsaktiviteter kan läggas in och även nya övningar, kanske i ett mer komplext övningsformat för att pröva förmåga.

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap